

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

Tractatus de Beatitudine, de Actibus humanis, eorumque Moralitate, de
Virtutibus ac Donis, de Vitiis ac Peccatis, & de Legibus, nec-non
Dissertationem Theologicam de Probabilitate

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Art. I. Quid & quotuplex sit conscientia?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78232)

ARTICULUS PRIMUS.

Quid & quoruplex sit conscientia?

I CONSCIENTIAM abyssum esse multum eleganter tradit S. Bernardus in principio secundi libri de conscientia: *Sicut enim (inquit) profundum abyssi exhauriri non potest, ita cor hominis evacuari non potest; est enim quasi mare magnum & spatiosum manibus, ubi reptilia, quorum non est numerus: quia sicut reptile latenter reptit, & sinuosius in actibus huc illucque deambulat, ita & hominum in conscientia venenata cogitationes suaviter intrant, & exeunt, ut nesciat homo unde veniant, aut quò vadant. Verùm licet res ita se habeat quantum ad secretiora cordis negotia (prærum enim est cor hominis & inscrutabile, Jerem. 17.) quantum tamen ad præsens attinet, non erit difficile conscientiam quidditatem, quibusdam conclusionibus explicare; cum etiam ex ipsa nominis ethymologia sufficienter intelligatur.*

2 Dico ergo primò, conscientiam quidditatem sive naturam, rectè ex ipsa nominis ethymologia colligitur.

Probat: Nam vel sumitur prout idem est ac *cordis scientia*, id est soli homini patens, ut eam sumunt D. Bernardus lib. 2. de conscientia cap. 8. Hugo lib. 4. anima cap. 11. vel à conclusione & scientia, ita ut conscientia idem sit ac *concludens scientia*, ut explicat D. Antoninus 1. p. tit. 3. cap. 10. & Sylvester in summa, verbo *conscientia* num. 1. vel quatenus importat ordinem scientiam ad aliquid, ita ut conscientia idem sit ac *cum alio scientia*, ut juxta magis propriam vocabuli significationem docet D. Thomas 1. p. qu. 79. art. 13. & qu. 17. de verit. art. 2. ubi dicit quod *conscientia addit supra scientiam, applicationem scientiam ad aliquid particularem*: Sed quocumque ex istis modis sumatur, benè intelligitur quid sit conscientia; licet tertius magis rem explicare videatur, ut experientia constat, & omnes post S. Doctorem communiter tenent: Ergo &c.

3 Dico secundò: Conscientia propriè loquendo neque est potentia, nec habitus, sed actus; non voluntatis, sed intellectus, nempe iudicium intellectus practici, dictans de bonitate vel malitia eorum, quæ hic & nunc à nobis agenda sunt.

Hæc conclusio perfectè declarat quidditatem seu naturam conscientiam, & expressè docetur à D. Thoma qu. 17. de ver. art. 1. ubi ait: *Potentia vel habitus propriè loquendo, hoc nomen attribui non potest, sed solum actui.* Et 1. p. qu. 79. art. 13. expressè docet conscientiam non esse potentiam, sed actum. Et probatur: tum quia conscientia potest deponi, & mutari, sæpeque mutatur de mala in bonam, vel è contra; potentiam autem, cum sint proprietates animæ, sunt invariables, & inseparabiles: tum etiam quia conscientia, ut nominis ethymologia indicat, est applicatio scientiam ad aliquid; applicatio autem scientiam ad aliquid non fit per potentiam, vel habitum, sed per actum: Ergo conscientia propriè loquendo non est potentia, nec habitus, sed actus. Id etiam confirmat ex eo quod proprietates conscientiam, quæ sunt testificari, ligare, instigare, acculare, & remordere, seu reprehendere, consistunt in actu, & non in habitu, vel potentia.

A Dixi, propriè loquendo, quia (ut ibidem notat S. Doctor) improprie, & nomen effectus applicando causæ ipsa potentia intellectiva, vel synderesis, quæ est habitus primorum principiorum practico-rum, nobis à natura inditus, conscientia appellatur, quia ab intellectu vel synderesi procedit conscientiam actus, non quidem immediatè, sed medianibus principis ab ea cognitis; eo modo quo in speculabilibus ex principis per habitum primorum principiorum cognitis; elicitur scientiam conclusio alicujus veritatis, ad scientiam habitum immediatè pertinentis.

B Quod autem conscientia non sit actus voluntatis, sed intellectus, patet primò ex eodem S. Doctore, qui loco citato in resp. ad 1. ait quod conscientiam est quoddam *mentis dictamen*. Secundo ex SS. Patribus: nam Origenes conscientiam vocat *spiritum correctorem, pedagogum animæ*; S. Basilus *naturale iudicium animæ*; S. Chrysostomus *ressem fidelissimum*; & denique S. Bernardus & Hugo Victorinus, supra relati, dicunt conscientiam esse *quasi cordis scientiam*.

Ex effectibus quoque, & quasi à posteriori, constat conscientiam pertinere ad intellectum: quia effectus illius solum in intellectu inveniuntur, & actus eius sunt. Nam conscientiam dicitur testificari, ad Roman. 9. *testimonium mihi perhibere conscientiam meam*. Et 2. ad Corinth. 1. *Gloriam nostram hæc est, testimonium conscientiam nostram*. Dicitur etiam scire, aut esse aliquid in conscientiam quasi in cognitione, Eccles. 7. *Sicut enim conscientiam tua quod tu crebro maledixeris alii*. Genes. 4. *Non est in nostram conscientiam quis posuerit eam in rostrum maris supini*. Item conscientiam dicitur iudicare, 1. ad Corinth. 10. *Ut quid libertas mea iudicatur ab aliena conscientiam*. Præterea conscientiam dicitur errare, acculare, exculare, ligare, reprehendere: quæ omnes actiones sunt intellectivæ, & ad intellectum pertinent: Ergo conscientiam non est actus voluntatis, sed intellectus.

D Denique quod sit actus intellectus practici, dictans de bonitate vel malitia eorum, quæ à nobis hic & nunc agenda sunt, etiam constat: tum quia cognitio, seu consideratio bonitatis & malitiam moralis actuum humanorum in communi, pertinet ad scientiam moralem, non verò ad conscientiam: tum etiam quia, ut supra ex D. Thoma dicebamus, conscientiam est applicatio scientiam ad opus, discernendo scilicet an sit bonum, vel malum moraliter: hoc autem non potest contingere nisi circa actus morales in particulari sub omnibus circumstantiis inspectos. Ex quo patet quod scientiam & conscientiam se habent sicut intelligere & dicere: quemadmodum enim dicere est intelligere cum quodam modo, scilicet exprimendo conceptum, seu producendo verbum, ita conscientiam est scientiam cum quodam modo, nempe applicationis ad opus.

E Dices: Conscientiam dicitur bona vel mala: Atqui bonum & malum non pertinent ad intellectum, sed ad voluntatem: Ergo Conscientiam non est actus intellectus, sed voluntatis.

Respondeo bonum & malum non solum dici de voluntate, sed etiam de intellectu practico, juxta illud Psalmi 110. *Intellectus bonus omnibus scientibus eum*, quia regulat & dirigit opera bona: unde cum conscientiam sit actus intellectus practici, dicitur bona vel mala, non formaliter, sed regulativè.

Dico

Dico tertio, conscientiam ex parte objecti primo dividi in bonam & malam, seu veram & falsam.

Probatur: Quia vel intellectus practicus per suum actum attingit veritatem sive bonitatem operationis moralis, vel non? Si primum, est conscientia vera, sive recta, aut bona: si secundum, falsa, vel erronea, aut mala.

Secundo dividitur ex parte assensus in certam probabilem, & dubiam, ad quam reducitur scrupulosa.

Probatur etiam facile: quia aliquando conscientia absque omni prolixo formidine iudicat aliquid esse bonum vel malum; aliquando vero ita uni parti assentitur, ut tamen habeat formidinem de opposita, aliquando etiam ita anceps est, ut neutri parti sciat se determinare, sicut enim in consilio est inquisitio & iudicium, ita & in conscientia; Sed primum efficit conscientiam certam; secundum probabilem; tertium dubiam: Ergo &c. Diximus autem scrupulosam reduci ad dubiam, quia sicut dubia ex apparentibus, ita scrupulosa ex levissimis, & interdum ridiculis rationibus suspendit iudicium.

De conscientia eleganter disserit Hugo Victorinus lib. 2. de anima cap. 9. ubi sic ait: *Conscientia bona titulus est religionis, templum Salomonis, ager benedictionis, hortus deliciarum, reclinatorium aureum, gaudium Angelorum, arca federis, thronus Regis, aula Dei, habitaculum Spiritus Sancti, liber signatus & clausus, & in die iudicii aperientis.*

An licitum sit sequi opinionem minus probabilem, faventem libertati, in concursu probabiliore, quae favet precepto?

§. I.

Premittenda ad resolutionem questionis.

NOTANDUM primum, opinionem probabilem communiter illam dici, quae rationes aliquas habet suadentes veritatem illius, cum formidine tamen alterius opinionis oppositae: ut colligitur ex D. Thoma 1. p. qu. 79. art. 9. ubi ait: *Opinio significat actum intellectus, qui fertur in unam partem contradictionis, cum formidine alterius.* Unde opinio probabilis essentialiter habet annexam formidinem alterius partis oppositae; & apparentiae tantum ac verisimilitudini, non autem evidentiae aut certitudini nititur, ut eleganter declarat D. Bernardus 5. de consider. cap. 2. his verbis: *Intellectus rationi nititur, fides auctoritati, opinio sola verisimilitudine se suadet. Habent illa duo certam veritatem: sed fides clausam & involutam, intelligentia nudam & manifestam. Certum opinio certis nihil habens, verum per verisimilia quarit, potius quam apprehendit. Et infra: Possimus singula haec definire: Fides est voluntaria quaedam & certa prelatio proposita veritati. Intellectus est rei cuiusdam invisibilis certa & manifesta notitia. Opinio est quasi pro vero habere aliquid quod falsum esse nescias.*

Ex quo inferes, opinionem non computari inter virtutes intellectuales: quia, ut discurret S. Thomas 1. 2. qu. 77. art. 2. ad 3. *Habitus virtutis determinat se habere ad bonum, nullo autem modo ad*

malum; unde soli illi habitus virtutes intellectuales dicuntur, quibus semper dicitur verum, & nunquam falsum: opinio vero & suspitio possunt esse veri & falsi, & ideo non sunt intellectuales virtutes. Quare ibidem articulo, §. quinque tantum virtutes intellectuales constituit; tres speculativas, nempe habitum primorum principiorum, sapientiam, & scientiam, quae circa veritatis speculationem versantur; & duas practicas, nimirum, prudentiam, & artem, quae agibilia & factibilia respiciunt.

Notandum secundum, duplicem à Theologis solere contingi probabilitatem, unam intrinsecam, quae à motivis intrinsecis, seu à rationibus eam suadentibus petitur: aliam extrinsecam, quae motivis extrinsecis, qualia sunt Doctorum suffragia & testimonia, sumitur. Unde Tamburinus lib. 1. in Decal. cap. 3. §. 3. post alios Recentiores quos refert, sic definit opinionem probabilem: *Opinio probabilis est assensus intellectus de aliqua re, qui fertur rationi vel auctoritati alicuius momenti, quamvis adsit nonnulla pars opposita formido.* Et subdit: *Quando ejusmodi assensus immititur rationi, dicitur probabilitas intrinseca; extrinseca, quando auctoritati.*

Notandum tertio, aliud esse opinionem aliquam esse tutiorem, & aliud, esse probabiliorē: opinio enim dicitur tutior, quae magis à periculo peccandi removeret; probabilior vero, quae veritati & rationi apparet conformior. Unde fieri potest quod aliqua opinio sit magis tuta in praxi, & tamen speculative sit minus probabilis, ut patet de sententia D. Bonaventurae, docentis lapsum in peccatum mortale teneri statim sub precepto ad confessionem, habita copia Confessoris; haec enim haud dubie tutior est, licet communiter habeatur minus probabilis. Regula ergo securitatis moralis in opinionibus, non ex majori vel minori probabilitate, sed ex carentia periculi offendendi Deum pensanda est. Regula vero probabilitatis ex majori vel minori apparentia veritatis desumi debet.

Notandum quarto: Quod quando quaeritur in titulo, *An licitum sit sequi opinionem minus probabilem, in concursu probabiliore?* non est sermo de sequela speculativa, sed de practica: concedimus enim quod in Scholis, disputationis gratia, possit defendi quaelibet propositio moralis, habens minorem, imò & minimam probabilitatem, dummodo non sit temeraria: sed solum est quaestio de sequela in praxi, seu quando homo tenetur operari, & aliquam actionem moralem, cui subest peccandi periculum, exercere.

Notandum quinto, tria ab omnibus fere Theologis circa opinionum probabilitatem ut certa supponi, & totidem in controversiam verti. In primis ut certum supponitur, licitum esse sequi conscientiam & opinionem probabilem, assentientem aliquid licite posse fieri, dum facta sufficienti diligentia, alia tutior & probabilior non apparet. Hanc suppositionem tuse infra art. 7. ostendimus contra Wendrochium, existimantem meram probabilitatem, nunquam tutam morum regulam esse posse, nec unquam operantem ex illa à peccato excusare, etsi veritatem ignoret invincibiliter: nunc breviter suadetur, Deus non exigit ab homine impossibilia: Ergo cum non possit semper in rebus moralibus evidentiam & certitudinem mathematicam veritatis habere, licite potest operari juxta opinionem probabilem.